

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

ISSN 2148-5704

www.osmanlimirasi.net

osmanlimirasi@gmail.com

Cilt 9, Sayı 23, Mart 2022 / Volume 9, Issue 23, March 2022

BİR OSMANLI ÂLİMİ VE DEVLET ADAMI: AHİZÂDE ABDÛLHALİM EFENDİ VE ŞİİRLERİ

An Ottoman Scholar and Statesmen: Ahizade Abdulhalim Efendi and His Poems

Makale Türü/ Article Types : Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi/ Received Date : 08.09.2021
Kabul Tarihi/ Accepted Date : 11.02.2022
Sayfa/ Pages : 19-38
DOI Numarası/ DOI Number : <http://dx.doi.org/10.17822/omad.2022.203>

Faruk SÖNMEZ

(Arş. Gör. Dr.), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van / Türkiye, e-mail:
faruksonmez123@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5336-5300>

Atıf/Citation

Sönmez, Faruk, "Bir Osmanlı Âlimi ve Devlet Adamı: Ahizade Abdülhalim Efendi ve Şiirleri",
Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, 9/23, 2022, s. 19-38.

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 9, Sayı 23, Mart 2022.

Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 9, Issue 23, March 2022.

ISSN: 2148-5704

BİR OSMANLI ÂLİMİ VE DEVLET ADAMI: AHİZÂDE ABDÜLHALİM EFENDİ VE ŞİİRLERİ

An Ottoman Scholar and Statesmen: Ahizade Abdulhalim Efendi and His Poems

Faruk SÖNMEZ

Öz: Divan edebiyatı, yüksek bir zümre tarafından inşa edilen, sanatsal kaygıların ön planda tutulduğu bir edebiyattır. Temsilcilerini genellikle saray ve çevresi ya da iyi eğitim almış yüksek kültür seviyesine ait kişiler oluşturmaktaydı. Bu nedenle şairlerin ekseriyeti Osmanlı'nın büyük merkezlerinde görev yapan kâdı, müderris, kâtip, hâcegân, defterdar ve kazasker gibi meslek sınıflarından gelen kişilerden meydana gelmekteydi. Divan edebiyatının zirvesine yaklaştığı XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış Ahîzâde Abdülhalîm Efendi de ulemeden gelen bir şairdir. Kadılık, kazaskerlik ve müderrislik vazifelerinin yanında çok sayıda eser vermiş bir âlimdir. Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin tespit edilmiş bir divanı olmamakla beraber, başta tezkireler olmak üzere dönemin bütün kaynaklarında "Halîmî" mahlasıyla şiir numuneleri verilmiştir. Bu çalışmada öncelikli olarak Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Yine Ahîzâde'nin başta kendi eseri olan *Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi* olmak üzere dönemin edebiyat, tarih ve kültür kaynakları incelenerek tespit edilen şiirleri incelenmiştir. Tespit edilen şiirler çeşitli hususiyetlerle ele alınmış, bazı konularda yapılan tasnifler ise tablolar şeklinde gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divan edebiyatı, Ahîzâde Abdülhalîm Efendi, ulema, şiir

Abstract: Diwan literature is a literature built by high class society, and where artistic concerns are prioritized. In general, the personalities from the Ottoman court and its neighbourhood made up its representatives, they were highly educated and cultured people. Hence, majority of the diwan literature poets were of people coming from professions such as kadi (Muslim Judge), mudarris (Professor), Kâtip (Secretary), hâcegân, defterdar (receiver general) and kadi-ul asker (judge of the army), who were performing duty in big settlement centres of Ottoman State. Ahîzâde Abdülhalîm Efendi, who lived in the second half of XVI century, when Diwan literature was close to zenith, is also one of those poets of scholar origin. Besides his responsibilities such as kadi, kadi-ul asker and mudarris, he was a scholar who produced a great number of works. Though no diwan belonging to Ahîzâde Abdülhalîm Efendi was found out, his poem samples with the pen name "Halîmî" are presented in all resources of the period especially in collections of biographies. In this study, initially, information about his life, personality and works of Ahîzâde Abdülhalîm Efendi has been given. And, after his work *Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi (The Translation of the Witnesses of Prophethood)* was first investigated together with the literature, history and culture resources of the time, the poems that are identified to be his were studied. The poems were studied from various perspectives; and the classifications made about some subjects were shown in tables.

Key Words: Diwan literature, Ahîzâde Abdülhalîm Efendi, scholar, poetry

Giriş

Divan edebiyatı, XIII. yüzyılın sonlarından, XIX. yüzyılın ortalarına kadar varlık göstermiş bir edebiyat geleneğidir. Altı asrı bulan bu edebiyat geleneği içerisinde divan edebiyatı, Fars edebiyatının kuvvetli bir tesiri altında eserler meydana getirmekle beraber Türk kültürü ve estetik kaidelerini de İslami gelenek ile harmanlayarak vermiştir. Divan edebiyatı XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin siyasi başarılarına paralel olarak zirvesini yaşamış, Fars edebiyatı ile boy ölçüşecek seviyeye ulaşmıştır. Başta Osmanlı padişahları olmak üzere idarecilerin sanata, bilime ve edebiyata önem vermeleri edebiyat sahasını da olumlu manada

etkilemiştir. Osmanlı idarecileri şairleri himaye etmek ve şiir meclislerine katılmakla beraber bazıları da bizatihi şiirler yazarak bu edebiyatın teşekkülüne katkıda bulunmuşlardır.¹

Şiirlerin inşasında, şairlerin mensup oldukları aile, yaşadıkları coğrafya, ilmi birikimleri ve ulaştıkları mevkilerin önemli bir rolü vardır. Türk edebiyatındaki tezkireler ve diğer biyografi kaynakları incelendiğinde hemen her meslek grubundan şairlerin olduğu görülecektir. Bu meslek grupları içerisinde bürokrat ve ilmiye sınıfındaki şairler önemli bir yekûn tutmaktadır. Mustafa İsen'in tezkirelerden yola çıkarak oluşturduğu tasnife göre, şairlerin yüzde 36'sı ilmiye sınıfına mensuptur.² İlmiye sınıfından gelen şairlerin ekseriyetle Arap-Fars dillerini bilmeleri ve temel İslam bilimlerine olan vukufiyetleri eserlerine de yansımıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış devlet adamı / âlim şairlerden biri de Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'dir. Makalede Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında alt başlıklar halinde, detaylıca bilgi verildikten sonra, tespit edilen şiirleri incelenmiştir.

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin Hayatı ve Ailesi

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi, 963 / 1556 senesinde İstanbul'da doğdu.³ Asıl adı Abdülhalîm, mahlası ise "Halîmî"dir. Künyesi, Abdülhalîm Halîmî b. Mehemmed b. Nûrullâh b. Yûsuf'tur.⁴ Abdülhalîm Efendi, İstanbul'da tanınmış ulema zümresine mensup "Ahîzâde" ailesinden gelmektedir. İsmindeki "Ahîzâde" nisbesi de buradan gelmektedir. Babası; müderrislik, kadılık ve kazaskerlik vazifelerinde bulunmuş Ahîzâde Mehmed Efendi'dir.⁵ Annesinin adı tam olarak bilinmemekle beraber dedesinin Şeyhülislam Sa'dî Çelebî olduğu bilinmektedir.⁶ Kaynaklar Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin Fazlullâh ve Hüseyin adında iki kardeşinin olduğunu belirtse de Fazlullâh (ö. 991 / 1573-1574) hakkındaki tek malumat Ayvansarayî'nin onun Çukur Medresesi'nde metfun olduğunu söylemesidir.⁷ Diğer kardeşi ise "Hüdâî" mahlasıyla şiirleri olan, maktul ilk Osmanlı Şeyhülislamı Ahîzâde Hüseyin Efendi'dir (ö. 1043 / 1634). Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin Ahîzâde Sûzî Efendi ve (ö. - / 1627), Ahîzâde Yahya Efendi (ö. - / 1612) adlarında iki oğlu vardır. Bu çocukları da diğer pek çok aile efradı gibi ulema sınıfına mensuptur.⁸

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi, Kânûnî Sultan Süleymân (ö. 974 / 1566), II. Selim (ö. 982 / 1574), III. Murad (ö. 1003 / 1595) ve III. Mehmed'in (ö. 1012 / 1603) saltanatları döneminde, babasının vazifesi nedeniyle Bursa, Edirne ve İstanbul'da bulundu. Babasının vefatından sonra kendisi de bu vilayetlerde çeşitli görevler ifa etti.

Tahsili ve Hocaları

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi ilk tahsilini ailesinden aldı. Babasının Edirne'deki vazifesinden dolayı ilk medrese eğitimine burada başladı. İlk olarak kırklı medreseler arasında ismi zikredilen Taşlık Medresesi diğer ismiyle Ali Bey Medresesinin müderrisi Kara Çelebi-zâde Hüsâm Efendi'den (ö. 1007 / 1598) ilim tahsil etti. Daha sonra Üç Şerefeli Medresede Müderris Arap-zâde Abdu'r-rauf Efendi'den (ö. 1009 / 1600) dersler aldı. Yine Edirne'de Sultan Bâyezid Medresesi'nde müderris Hâcegi-zâde Mustafa Efendi'den (ö. 998 / 1589-1590)

¹ Tuba Işınsoy İsen Durmuş, *II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebi Hamilik Geleneği* (Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve SBE 2006), 36.

² Mustafa İsen, "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar: Divan Şairlerinin Mesleki Konumları" *V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, (İstanbul 1985), 313.

³ Nev'î-zâde Atâ'î, *Hadâikü'l-hakâik fi Tekmileti's-şakâik* (Haz. Suat Donuk), (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 1306.

⁴ Müstakim-zâde Süleymân Sa'düddin Efendi, *Tuhfe-i Hattâtîn* (İstanbul: Devlet Matbaası, 1928), 243.

⁵ Rıza Kurtuluş, "Ahîzâde Abdülhalîm Efendi", *Ahîlik Ansiklopedisi 2* (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2014), 234.

⁶ Nev'î-zâde Atâ'î, "Hadâikü'l-hakâik fi Tekmileti's-şakâik", 1306.

⁷ Hüseyin Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-Cevâmî* (Haz. Ahmed Neziha Galitekin), (İstanbul: İşaret Yay., 2001), 83.

⁸ Rıza Kurtuluş, "Ahîzâde Yahya Efendi", *Ahîlik Ansiklopedisi 1* (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2014), 238.

yanında bir süre eğitim aldı. Son olarak Edirne’de yetmişli medreseler arasında ismi anılan Sultan Selim Medresesinde Salih Molla Efendi’den (ö. 996 / 1588) dersler aldı. Babası Mehmed Efendi’nin (ö. 979 / 1572) tarihinde Anadolu kazaskerliği görevine tayin edilmesiyle Ahîzâde ailesi İstanbul’a taşınır. Abdülhalîm Efendi İstanbul’da Fudayl Efendi’nin (ö. 991 / 1582) hizmetine girerek, onun ilim ve tecrübelerinden istifade etti. Abdülhalîm Efendi’nin tahsilinde en üst seviye Ebussuud Efendi’dir (ö. 991 / 1574). Ebussuud Efendi’nin takdirine mazhar olan Abdülhalîm Efendi, hocasına rüşünü ispatlamış ve ona mülazım olmuştur.⁹

Vazifeleri

Ulema bir aileye mensup olan Ahîzâde, diğer pek çok aile efradı gibi ilmiye sınıfında farklı vazifeler ifa etmiştir. Ahîzâde Abdülhalîm Efendi meslek hayatına kırk akçe karşılığında Yeni İbrahim Paşa Medresesinde müderris olarak başlamıştır.¹⁰ Bu görevinden sonra Ahîzâde sırasıyla; 987 / 1579 yılında Kasımpaşa Medresesi müderrisliği, 988 / 1580 yılında Yeni Ali Paşa Medresesi müderrisliği, 990 / 1590 yılında Şah Sultan Medresesi müderrisliği, 993 / 1579 yılında Sahn-ı Seman ve Çift Ayakkurşunlu Medresesi müderrisliği, 996 / 1588 yılında Şehzade Medresesi müderrisliği ve 996 / 1590 yılında Üsküdar’daki Atik Valide Sultan Medresesi müderrisliği vazifelerinde bulunmuştur.¹¹ Ahîzâde Abdülhalîm Efendi 1000 / 1592 yılında Remzi-zâde Efendi yerine Bursa kadılığına atandı. Bu vazifesi kısa sürmüş 1001 / 1593 yılında Ebussuud Efendi’nin yerine Edirne kadılığına tayin edilmiştir. III Mehmed’in tahta çıkmasıyla beraber 1003 / 1595 Ahîzâde bu görevinden azledilir.¹² Ahîzâde bu görevinden azledildikten sonraki infisal süresinde, sarayda bazı icra davalarına bakmıştır.¹³ 1005 / 1597 senesinde Anadolu kazaskerliği görevine getirilen Ahîzâde’nin buradaki hizmeti iki yıl sürer.¹⁴ Kazasker Damad Muhyiddin Efendi’nin isminin bazı rüşvet olaylarına karışmasından sonra III. Mehmed tarafından 1008 / 1599 yılında Ahîzâde, Anadolu kazaskerliği görevine tekrar getirilir.¹⁵ Ahîzâde’nin buradaki hizmeti iki yıl sürmüş, sonrasında emekli olmuştur.¹⁶ Ahîzâde 1010 / 1601 yılında tekrar vazifeye çağrılarak bu sefer Rumeli kazaskerliğine getirilmiştir. Bu vazifesi esnasında İstanbul’da vuku bulan bazı menfi olaylarda isminin zikredilmesinden rahatsız olmuştur. Bu olaylarda entrikacılar karşı mücadeleler vermiş ve aklanmıştır. Yaşanan bu tatsız hadiselerden sonra Ahîzâde Abdülhalîm Efendi 1011 / 1603 senesinde bir daha emekliliğini isteyerek memuriyet hayatını tamamen bitirmiştir.¹⁷

Talebeleri

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi farklı mezhiyetlere sahip bir âlimdir. Bu sayede, Türk kültür ve edebiyatında yer edinmiş çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Bu talebeleri arasında en dikkat çeken ise Nevîzâde Atâî’dir (ö. 1045 / 1635). Nevi-zâde Atâî 1601 yılında Ahîzâde’den mülazım olarak tahsilini tamamlamıştır.¹⁸ 17. yüzyılda yaşamış hattat ve şair Gani-zâde Nadirî de (ö. 1036 / 1627) Ahîzâde’nin talebesidir. Gani-zâde Nadirî, Ahîzâde’den hat sanatının inceliklerini öğrenerek bu sanatı meşk etmiştir.¹⁹ Semerkandiyeye tarikatına mensup mutasavvıf şair Hüsameddin Bursevî de (ö. 1041 / 1632) Ahîzâde Abdülhalîm Efendi’nin diğer bir talebesidir. Hüsameddin Bursevî, Ahîzâde’nin Bursa kadılığı vazifesi sırasında kendisinden

⁹ Nev’î-zâde Atâî, “Hadâikü’l-hakâik fi Tekmiletî’ş-şakâik”, 1308.

¹⁰ Yasemin Beyazıt, *Osmanlı İlimiye Mesleğinde İstihdam*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2005), 136.

¹¹ Nev’î-zâde Atâî, “Hadâikü’l-hakâik fi Tekmiletî’ş-şakâik”, 1309.

¹² Muhibbi Muhammed Emin, *Hülâsatü’l-Eser Fî A’yâni’l-karni’l-Hâdî* (Beyrut: Daru Sâdir, Trs.), 320.

¹³ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî* (Haz. Mehmet İpşirli), (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1999), 514.

¹⁴ Selânikî Mustafa Efendi, “Tarih-i Selânikî”, 763.

¹⁵ Selânikî Mustafa Efendi, “Tarih-i Selânikî”, 827.

¹⁶ Nev’î-zâde Atâî, “Hadâikü’l-hakâik fi Tekmiletî’ş-şakâik”, 1309.

¹⁷ Nev’î-zâde Atâî, “Hadâikü’l-hakâik fi Tekmiletî’ş-şakâik”, 1309-1310.

¹⁸ Haluk İpekten, “Atâî, Nev’î-zâde”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 4* (İstanbul: TDV Yay., 1991), 40-42.

¹⁹ Mustafa İsmet Uzun, “Ganîzâde Mehmed Nâdirî”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 13* (İstanbul: TDV Yay., 1996), 355-356.

medrese ilimlerini tahsil etmiştir.²⁰ Ahîzâde'nin diğer bir talebesi de kadılık ve müderrislik yapmış Abdurrahman Efendi'dir (ö. 1044 / 1630). Abdurrahman Efendi, Ahîzâde'nin yanında mülazemetle bazı medreselerde görev almıştır.²¹

Hattatlığı

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi, idari ve ilmî vukufiyetlerinin yanında, bazı sanat dallarında gösterdiği maharet ile dikkat çekmiştir. Devrin önde gelen hat üstatlarından Pîr Mehmed Dede'den sülûs ve nesih dersleri almıştır.²² Tefsir ilmi ile ilgili yazdığı kitapların kenarlarına kıymetli talikatlarda bulunmuştur.²³ Bilhassa kaleme aldığı şer'î hüccetler, vakıfnameler ve temessukatlar kendisinden sonra gelenlere âdeta düstûrî'l-amel olmuştur.²⁴

Vefatı

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi, yakalandığı şirpençe (kan çıbanı) hastalığından rahatsızlanarak, 1013 / 1604 senesinde vefat etti. Fatih'te evinin karşısında Çukur Medresesi'nin bitişiğindeki türbeye defnedilmiştir.²⁵ Ahîzâde'nin vefatına düşürülen tarihler şunlardır.

“Cenân ola Ahîzâde Efendi'nin cây-ı 1013”, Bursalı Hâşimî

“Kıldı 'azm-ı 'adem Ahîzâde- 1013”, Sâlikî

“İrtehale'l-ulûm bi-'Abdu'l-Halîm- 1013”, Aksakal Ahmed Efendi

“Vâh kim göçdi Ahîzâde güzîn-i fusahâ- 1013”, Neşâtî²⁶

Şahsiyeti

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi, Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemi âlimleri arasında mühim bir yere sahiptir. Ulema sınıfına mensup bir aileden gelen Ahîzâde, iyi bir eğitim ve terbiye görmüş, yüksek kültür seviyesine sahip bir Osmanlı münevveridir. İstanbul ve Edirne'deki önemli medreselerde ilim tahsil etmiş, bu sayede devrin önde gelen âlimlerinden dersler almıştır. Ahîzâde, idareciliğinin yanında tefsir, fıkıh, tasavvuf ve edebiyat alanlarında eserler vermiş çok yönlü bir şahsiyettir. Dönemin tarih, kültür ve edebiyat kaynakları Ahîzâde'nin ilmî kimliğini ön plana çıkararak ondan övgüyle bahsetmişlerdir. Talebesi Nevizâde Atâî, *Hadâikü'l-hakâik fi Tekmileti's-şakâik* adlı eserinde hocası Abdülhalîm Efendi'den şu şekilde bahseder: “*Hızâne-i hâfıza-i âlemde misl ü 'adîli mefkûd ve nigâr-hâne-i mütehayyilede nazîr ü şebîhi mün'adimü'l-vücûd olan cevher-i iksîr-i fazîlet ü berâ'at, Ankâ-yı magrib-i fesâhat ü belâgat, ulemâ-yı Rûm'un ser-bülendî*”²⁷ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî* adlı eserinde Ahîzâde'den şu övücü sözlerle bahsetmiştir: “*devlet-hânesinde a'lemü'l-ulemâ*”²⁸, “*a'lemü'l-mütebahhirîn*”²⁹, “*a'lemü'l-ulemâ mümtâ ve ser-efrâz-ı âlem-ârâ*”³⁰, Kâtip Çelebi ise *Fezleke*'de Ahîzâde'den “*ulemâ-yı Rûm'un ser-bülendî*”³¹ diye bahsetmiştir.

²⁰ Mustafa Kara, “Hüsâmeddin Bursevî”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 18* (İstanbul: TDV Yay., 1998), 511-512.

²¹ Hasan Arslan, “Abdurrahman Efendi”, *Kahramanmaraş Ansiklopedisi 1* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yay., 2017), 18-19.

²² Müstakim-zâde Süleymân Sa'düddin Efendi, “Tuhfe-i Hattâtîn”, 243.

²³ Abdülkadir Özcan, “Ahîzâde Abdülhalîm Efendi”, *Üsküdarlı Meşhurlar Ansiklopedisi* (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yay., 2012), 33.

²⁴ Nev'î-zâde Atâî, “Hadâikü'l-hakâik fi Tekmileti's-şakâik”, 1309.

²⁵ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (Haz. M. A. Yekta Saraç), (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yay., 2016), 240.

²⁶ Müstakim-zâde Süleymân Sa'düddin Efendi, “Tuhfe-i Hattâtîn”, 243.

²⁷ Nev'î-zâde Atâî, “Hadâikü'l-hakâik fi Tekmileti's-şakâik”, 1306.

²⁸ Selânikî Mustafa Efendi, “Tarih-i Selânikî”, 550.

²⁹ Selânikî Mustafa Efendi, “Tarih-i Selânikî”, 576.

³⁰ Selânikî Mustafa Efendi, “Tarih-i Selânikî”, 691.

³¹ Kâtip Çelebi, *Fezleke-i Kâtip Çelebi 2* (İstanbul: 1286 / 1870), 253.

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi, devlet vazifelerinin yanında geniş bir yelpazede eserler kaleme almış çok yönlü bir şahsiyettir. Temel İslam bilimlerinde yazdığı eserlerin yanında şiirleri de mevcuttur. Kendisinden bahseden kaynakların tamamında onun şairlik kimliğine vurguda bulunulmuştur. Bu kaynaklarda Ahîzâde'nin şiirler yazdığı ve "Halîmî" mahlasını kullandığı belirtilmiştir. Ancak kaynaklarda ve eserlerinde zikredilen şiirleri dışında bir divanı veya divançesi bulunamamıştır. Elimizdeki şiirleri mecmua, edebiyat tarihi kaynakları ve *Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi* adlı eserinde kendisinin tercümeyle ilave ettiği manzumelerinden müteşekkildir.

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'yi zikreden kaynaklar genel olarak onun idareci ve âlim kimliğini ön plana çıkarmışlardır. Ahîzâde hakkında yapılan bazı değerlendirmeler şunlardır:

Bu konuda en teferruatlı değerlendirmeyi Ahîzâde'nin talebesi Nevizâde Atâî, *Hadâikü'l-hakâik fi Tekmileti's-şakâik* adlı eserinde yapmıştır. Atâî, hocasının ilmî kabiliyeti ve zekâsını methederek onun şiirlerinden de örnekler vermiştir.³² *Osmanlı Müellifleri*'nde Ahîzâde'nin vazifeleri ve eserlerinden bahsedildikten sonra onun şiire de intisabının olduğu belirtilmiştir.³³ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, tezkiresinde Ahîzâde'nin ilmî kişiliğini büyük bir hayranlıkla anlatarak onun kemal sahibi faziletli bir şahsiyet olduğunu belirterek saydığı marifetlerin şair tarafından şiirlerine de derç edildiğini söyler.³⁴ Riyâzî, tezkiresinde Ahîzâde'nin her fende mahir, irfan ve fazilette namdar bir şahsiyet olduğunu söylemiştir. Bu hünerlerinin yanında Ahîzâde'nin Türkçe şiirler yazdığını belirterek aynı zamanda bu şiirlerden örnekler vermiştir.³⁵ Rızâ ise tezkiresinde Ahîzâde'yi irfan, kemalat, marifet ve fazilet sahibi bir şahsiyet olarak tarif etmiştir. Aynı zamanda güzel şiirler yazan bir şair olduğunu beyan etmiştir.³⁶ Kâtip Çelebi, *Keşfü'Zunûn*'da Ahîzâde'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* adlı tercümesine atıfta bulunarak, bu eserin diğer tercümelerden metin ve uygulama bakımından daha başarılı bulunduğunu belirtir.³⁷

Dönemin muteber kaynaklarında Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin ilmî kimliği ön plana çıkarılmıştır. Devlet vazifelerinde gösterdiği başarı ve dürüstlük takdirle karşılanmış, hünerleri ustalarca methedilmiştir. Arapça ve Farsçaya olan hâkimiyetinin yanında Türkçeye de şiirler kaleme alması takdire şayan görülmüştür.

Eserleri

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi; tefsir, fıkıh, tasavvuf eserlerinin yanında şiirler de yazmış çok yönlü bir âlimdir. Bu eserlerinin yanında Molla Cami'nin *Şevâhidü'n-nübüvve* adlı Farsça eserini Türkçeye tercüme etmiştir. Kütüphanelerde Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'ye çok sayıda eser nispet edilmekle birlikte, kendisine aidiyeti tespit edilen 21 eseri bulunmaktadır. Bu eserlerin çoğunluğunu fıkıh ve tefsir konularında yazdığı haşiye ve fetva risaleleri oluşturmaktadır. Ahîzâde'nin konularına göre sıraladığımız eserleri şunlardır:

Fıkıh Eserleri

Risâle-i fi Mefhûmi'l-muhâlefe³⁸

El-Mesâilü'l-fikhiyye el-mültekata³⁹

³² Nev'î-zâde Atâî, "Hadâikü'l-hakâik fi Tekmileti's-şakâik", 1306-13012.

³³ Bursalı Mehmed Tahir, "Osmanlı Müellifleri", 240.

³⁴ Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şu'arâ I-II*, (Haz. Aysun Sungurhan Eyduran), (Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., www.kulturturizm.gov.tr, 2009), 307.

³⁵ Namık Açıkgoz, *Tezkiretü's-Şu'arâ Riyâzî Muhammed Efendi (Metin-Dizin)* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 1982) 124-125.

³⁶ Gencay Zavotçu, *Rıza Tezkiresi (İnceleme-Metin)* (İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2009), 90.

³⁷ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn I* (Terc. Rüştü Balcı), (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2007), 266.

³⁸ Okan kadir yılmaz, "Tahkîku Risâleti fi Mefhûmi'l-Muhalefete li-Ahîzâde Abdülhalîm Efendi" *İslam Araştırmaları Dergisi* 34 (2015), 53-134.

³⁹ Muhammed Selman Tüfekçioğlu, "Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin el-Fark Beyne'l-müddei ve'l-Müddea Aleyh Risalesinin Tahkîk ve Tahlili", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2017), 10.

Risâle-i fî Mebhâsi'l-istishâb⁴⁰

Mu'ârada fî mes'eleti'r-radâ⁴¹

İtirâz-ı Merhûm Abdülhalîm Efendi⁴²

Abdülhalîm Efendi'nin Devran ve Raks Hakkında Fetva Sûreti⁴³

Tahkîku mes'eletin min mes'âli't-tatarhaniyye⁴⁴

Risâle-i fî'l-müddeî ve'l-müddeâ aleyh⁴⁵

Hidâye Hâşiyesi⁴⁶

Fetâva⁴⁷

Eşbah ve'n-nezair Hâşiyesi⁴⁸

Camîu'l-fusuleyn Hâşiyesi⁴⁹

Dürer ve'l-gurer Hâşiyesi⁵⁰

Tefsir Eserleri

Enbiya Sûresi 1. Ayet⁵¹

Ahzap Sûresi 38, 39 ve 40. Ayetler⁵²

Nûr Sûresi 4 ve 5. Ayetler⁵³

Diğer Eserleri

Riyâzü's-sâdât fî isbâtî'l-kerâmât li'l-evliyâi hâle'l-hayât ve ba'de'l-memât⁵⁴

Risâle-i fî's-sa'yi ve'l-batâle⁵⁵

Ta'lîkât-ı âlâ şurûhi'l-miftâh⁵⁶

Münşeât⁵⁷

Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi⁵⁸

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin Tespit Edilen Şiirleri

Başta şuaara tezkireleri olmak üzere kendisinden bahseden kaynakların tamamında Ahîzâde'nin "Halîmî" mahlasıyla şiirler yazdığı kaydedilmiştir. Zira Ahîzâde'nin tespit edilmiş bir divanı bulunamamıştır. Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin şiirlerinin tespiti için, kendi dönemini ihtiva eden yüz ellinin üzerinde şiir ve nazire mecmuası incelenmiştir.

⁴⁰ Tüfekçioğlu, "Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin...", 12.

⁴¹ Tüfekçioğlu, "Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin...", 12.

⁴² Tüfekçioğlu, "Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin...", 13.

⁴³ Tüfekçioğlu, "Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin...", 13.

⁴⁴ Tüfekçioğlu, "Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin...", 12.

⁴⁵ Tüfekçioğlu, "Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin...", 17.

⁴⁶ Tüfekçioğlu, "Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin...", 11.

⁴⁷ Tüfekçioğlu, "Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin...", 11.

⁴⁸ Nev'î-zâde Atâ'î, "Hadâikü'l-hakâik fi Tekmiletî's-şakâik", 1311.

⁴⁹ Nev'î-zâde Atâ'î, "Hadâikü'l-hakâik fi Tekmiletî's-şakâik", 1311.

⁵⁰ Nev'î-zâde Atâ'î, "Hadâikü'l-hakâik fi Tekmiletî's-şakâik", 1311.

⁵¹ Tüfekçioğlu, "Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin...", 11.

⁵² Tüfekçioğlu, "Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin...", 11.

⁵³ Tüfekçioğlu, "Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin...", 14.

⁵⁴ Kâtip Çelebi, "Keşfü'z-zunûn 2", 1066.

⁵⁵ Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri", 240.

⁵⁶ Muhibbi Muhammed Emin, "Hülâsatü'l-Eser Fî A'yâni'l-karni'l-Hâdî", 320.

⁵⁷ Nev'î-zâde Atâ'î, "Hadâikü'l-hakâik fi Tekmiletî's-şakâik", 1311.

⁵⁸ Faruk Sönmez, *Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi (İnceleme- metin)*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2021), 85-103.

Araştırmalarımız neticesinde biri Ahîzâde'nin kendi eseri olmak üzere toplam sekiz kaynaktan, mükerrerlerle beraber; 1 gazel, 13 kıta, 62 müfret / beyit ve 9 mısrası tespit edilmiştir:

Eser İsimleri	Gazel	Kıta	Müfret Beyit	Mısra	Şiir Numaraları
Kınalı-zâde Hasan Çelebi / Tezkire-i Şu'arâ	1	1	5		1, 3, 37, 38, 39, 40, 41.
Beyânî / Tezkire-i Şu'arâ			3		27, 28, 29.
Rîyâzî / Rîyâzû's-Şu'arâ			5		32, 33, 34, 35, 36.
Rızâ / Tezkire-i Şu'arâ			2		30, 31.
Nev'izâde Atâî / Hadâiku'l-Hakâik Fî Tekmiletî's-Şakâik		1	7	1	2, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 76.
Kâbilî / Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr			1		19.
Peşteli Hisâlî / Metâlitü'n-Nezâir I-II			5		15, 16, 17, 18, 75.
Ahîzâde Abdülhalîm Efendi / Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi		11	35	8	4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85.
Toplam	1	13	61	9	85

Vezin

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin tespit edilen bütün şiirleri aruz kalıbıyla yazılmıştır. Ahîzâde Abdülhalîm Efendi 85 manzumesinde 18 farklı aruz kalıbı kullanmıştır. Bu kalıplar içerisinde Türkçeye uygunluğu, duygu ve düşünceleri aktarmadaki kolaylığı nedeniyle en çok "Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün" tercih edilmiştir. Divan şairlerinin de en çok tercih ettiği bu kalıbı Ahîzâde 15 şiirinde kullanmıştır. Diğer şiirlerinde ise gene divan şairlerinin en çok tercih ettiği kalıplar kullanılmıştır. Şair, şiirlerinde yoğun olarak Türkçe kelimeleri tercih etmiş, bu da zihaf, imale ve med kullanımlarını arttırmıştır. Ayrıca bu kullanımlardan bazılarının şiirleri yazıya geçiren müstensihlerden kaynaklı olduğunu söylemek gerekir. Nitekim bazı kaynaklar Ahîzâde'nin aynı şiirlerini farklı şekilde yazıya geçirmişlerdir. Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin kullanıldığı kalıplar ve kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Kullanılan Vezinler	Kullanım Sıklığı	Kullanılan Vezinler	Kullanım Sıklığı
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	15	Müftefilün Müftefilün Fâ'ilün	3
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	14	Müftefilün Müftefilün	3
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	9	Müstefilün Fâ'ilün Müstefilün Fâ'ilün	2
Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	8	Müftefilün Fâ'ilün Müftefilün Fâ'ilün	2
Mef' ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	6	Mef' ülü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	2
Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	5	Müftefilün Müftefilün Müfteilâtün	1
Mefâ'ilün Fe'ülün Mefâ'ilün Fe'ülün	4	Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül	1
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	4	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün	1
Mefâ'ilün Fâ'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	4	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün	1
Toplam		85	

Şekil

Divan şiirinin asli unsurlarından biri olan kafiyenin Ahîzâde'nin şiirlerinde de önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Şair ahengi sağlamak için neredeyse bütün manzumelerinde kafiye kullanmıştır. Kafiyeyi oluşturan seslerin Türkçe, Arapça ve Farsça eklerden meydana geldiği görülmektedir. Yine önemli bir şekil unsuru olan redif de kafiye kadar olmasa da Ahîzâde tarafından tercih edilmiştir. Ahîzâde'nin redifi az kullanmasının şiirlerinin mesnevi, kaside, gazel gibi uzun şiirlerden ziyade kıta, müfret ve mısralardan meydana gelmesiyle açıklanabilir.

Sayı	Şekil	Kafiye	Redif	Sayı	Şekil	Kafiye	Redif
1	Gazel	-âl	-olmakda gitdükce	1	Müfret / Beyit	-rek	-
1	Kıta	-îl	-	1	Müfret / Beyit	-et	-
2	Kıta	-âr	-	2	Müfret / Beyit	-âm	-
1	Kıta	-în	-	1	Müfret / Beyit	-ân	-dan
1	Kıta	-âh	-	1	Müfret / Beyit	-ecd	-e
1	Kıta	-ed	-	1	Müfret / Beyit	-rîn	-cylemiş
1	Kıta	-et	-nedür	1	Müfret / Beyit	-yan	-dı
1	Kıta	-er	-	1	Müfret / Beyit	-evi	-dür
1	Kıta	-u	-	1	Müfret / Beyit	-îd	-
1	Kıta	-â	-letsün	1	Müfret / Beyit	-ur	-
1	Kıta	-ûy	-	1	Müfret / Beyit	-ârı	-anun
1	Müfret / Beyit	-vâr	-	1	Müfret / Beyit	-âfat	-
1	Müfret / Beyit	-ânı	-	1	Müfret / Beyit	-âl	-i
2	Müfret / Beyit	-âr	-	1	Müfret / Beyit	-m	-
1	Müfret / Beyit	-ok	-	1	Müfret / Beyit	-âr	-idi
2	Müfret / Beyit	-n	-	1	Müfret / Beyit	-ay	-
1	Müfret / Beyit	-ayd	-dur	1	Müfret / Beyit	-ek	-
3	Müfret / Beyit	-r	-	1	Müfret / Beyit	-s	-ter
1	Müfret / Beyit	-ok	-tur	1	Müfret / Beyit	-ir	-itdiler
2	Müfret / Beyit	-i	-	3	Müfret / Beyit	-âr	-

Dil ve Üslup

Şiirlerinde sade, anlaşılır ve külfetsiz bir dil kullanan Ahîzâde; duygu ve düşüncelerini açık ve samimi bir şekilde aktarmıştır. Yaşadığı çağın aksine Ahîzâde'nin şiirlerinde anlaşılır olmak esastır. Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin elimizde bulunan şiirlerinin çoğunluğunu, *Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi* adlı çeviri eserinde, kendisinin metne ilave ettiği şiirler oluşturmaktadır. Hz. Peygamber'in peygamberlik delillerini aktaran ve Farsçası sade olan bu metni Ahîzâde; oldukça süslü ve sanatlı bir dille Türkçeye çevirmiştir. *Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi*'nin dili süslü nesir, yer yer orta nesir numunelerini andırsa da Ahîzâde; mensur metnin aksine çeviriye ilave ettiği manzumelerde sade bir dil kullanmıştır.⁵⁹

Hâlümü görmek için gelmege itdün ikrâr
Gel gör imdi nice haz itdi efendi dil-i zâr

Türkçe kelimeleri sıklıkla kullanan şairin şiirlerinde anlamı zenginleştirmek için halk söyleyişleri, deyim ve atasözlerine teveccühü oldukça fazladır. Ahîzâde'nin şiirlerinde kullandığı deyimlerin edebî kimliğini ortaya koymada ve dilsel çalışmalarda katkı sunabilecek bazı deyimleri şu şekilde sıralayabiliriz: Figân it-, pây-mâl ol-, hayâl ol-, ayağına var-, anasından doğ-, gam gör-, taş ol-, âr eyle-, gam yi-, gam tut-, ummâna dön-, göge ak-, kadrini

⁵⁹ bkz. Faruk Sönmez, *Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi (İnceleme- metin)*, 86-92.

bil-, ayak bas-, ayaga düş-, dünyâlara değ-, vaslına ir-, niyâz it-, safâ gös-, göz yum-, nazar düş-, gözi tut-, başını ur-, dest çek-, ele gel-.

Varup ayagina düşmek gerek ol meh-rûnun
Olmadı ışkıyla hâl-i Halîmî düşvâr

Ahîzâde, şiirlerinde gerek Türkçe gerekse Arapça kelimelerden oluşan darb-ı meselleri başarılı bir şekilde kullanmıştır:

Gördi ‘asker ki dehr bunı okur
Kankı taş katı ise başını ur
Metâ’-ı himmete endâze olmaz

Divan şiirinin kendine has bazı estetik kaideleri vardır. Şairler bu kaideler çerçevesinde hünerlerini çeşitli mefhum, mazmun, sembol, imge ve remizlerle göstermişlerdir. Ahîzâde de bu kısıtlı manzumeleriyle divan edebiyatına özgü bazı numuneler vermiştir: Bülbül, serv-i revân, âh u figân, bî-vefâ, bî-mecâl, leb-i deryâ, kaşun tuğrâsı, sâkî, meh-rû, cevr u cefâ, Kerbela, Hâtem-i Enbiyâ, derviş, Emin, âsmân u zemîn, cân u dil, zülf, sünbül, sengîn-dil, bâde, âhû gözlü, Cem-i bâde, meclis, şîrîn-sühan, kâkül, Seyyid Gâzi, Hâtem-i Tâi, sîmîn-ten, şem’, âfitâb, pertev, Mecnûn, Fira’ün, elif, mîm, felek.

Yüzün şevkine bülbül âh u figân itmede ey gül
Ruhun yâdına güller pâ-y-mâl olmakda gitdükce

Muhteva

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi’nin kaynaklarda tespit edilen şiirlerinin divan edebiyatı çizgisinde aşıkane / rindane tarzında olduğu söylenebilir. Bu şiirlerde XVI. yüzyıl edebî teamüllerine uygun konuların tercih edildiği söylenebilir. Tespit edebildiğimiz tek gazeli olan “olmakda gitdükce” redifli gazelinde şair divan şiirinin yaygın konularından olan, sevgilinin gamsızlığı, aşktan duyulan ıstırap, aşğın çaresizliğine yer verilmiştir:

Kaşun tuğrâsı şâhâ bî-misâl olmakda gitdükce
‘Îzâr-ı tâbnâkun turma âl olmakda gitdükce
Yüzün şevkine bülbül âh u figân itmede ey gül
Ruhun yâdına güller pâ-y-mâl olmakda gitdükce
Zevâle yaklaşur ey mâh-ı nev-hürşîd vardukça
Senün hüsn ü cemâlün bâ-kemâl olmakda gitdükce
Gidem gibi ‘adem iklîmine hicr-i miyânunla
Ten-i fersûde zîrâ bir hayâl olmakda gitdükce
O yâr-ı bî-vefâ turmaz gider seyrâne gayr ile
Bu gayretle Halîmî bî-mecâl olmakda gitdükce

Ahîzâde’nin *Şevâhidü’n-nübüvve Tercümesi*’de geçen şiirleri diğer kaynaklarda geçen şiirlerinin aksine daha farklı bir amaç ve muhtevayla yazılmıştır. Molla Cami’nin Farsça kaleme aldığı ve Hz. Peygamber’in nübüvvetine delil getirdiği bu eser yaklaşık 500 hikâyeden müteşekkildir. Ahîzâde, bu eseri Türklerin okuyup istifade etmesi maksadıyla tercüme ettiğini söylemiştir.⁶⁰ Bu sebeple, Ahîzâde eserde geçen hikâyelerden sonra muhtevaya paralel manzumeler ilave etmiştir. Tercüme metne eklenen bu manzumeler gerek dil gerekse şekil bakımından diğer şiirlerinden farklılık arz eder. Nitekim Ahîzâde bu şiirlerinde divan şiirinin klasik kaidelerinin aksine daha öğretici ve konuyu tamamlayıcı şiirler yazmıştır:

Açup bast eyledüm keff-i su’âli
Ricâ itdüm Cenâb’ından nevâli

⁶⁰ bkz. Faruk Sönmez, *Ahîzâde Abdülhalîm Efendi’nin Şevâhidü’n-nübüvve Tercümesi (İnceleme- metin)*, 85.

Sonuç

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi, XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış bir Osmanlı münevveridir. Geldiği aile ve aldığı eğitim sayesinde devletin üst kademelerinde önemli vazifelerde bulunmuştur. İlmî, idari ve sanatsal meziyetleri sayesinde, Türk edebiyat ve kültür tarihinde mühin yerler edinmiş çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Ahîzâde, tefsir, fıkıh, tasavvuf ve edebiyata ilgi duymuş, bu alanlarda eserler vermiştir. Telif eserlerinin yanında Mollâ Câmî'den *Şevâhidü'n-nübüvve* adlı Farsça eseri de Türkçeye tercüme etmiştir. Ahîzâde Abdülhalîm Efendi, idârî ve ilmî kimliğinin yanında aynı zamanda şiirler telif etmiş bir şairdir. Dönemindeki kaynakların tamamında kendisinden “Hâlimî” mahlasıyla şiirler yazmış şair diye bahsedilmektedir. Dönemindeki kaynaklardan ve *Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi* adlı eserinden hareketle Ahîzâde'nin gazel, kıta, müfret / beyit ve mısralardan oluşan 85 manzumesi tespit edilmiştir. Ahîzâde, kimi şiirlerinde divan edebiyatı çizgisinde numuneler vermekle beraber, daha çok sade ve süsten uzak bir dil tercih etmiştir. Şiirlerinde Divan şiirine has mazmun ve remizleri kullanmanın yanında Türkçe deyim ve atasözlerini kullanmayı da ihmal etmemiştir. Bu çalışma ile elde mürettep bir divan veya divançesi olmayan Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin kaynaklardan hareketle şiirleri ve şairliği ortaya çıkarılmıştır.

Metin

Gazel

1

Kaşun tuğrâsı şâhâ bî-misâl olmakda gitdükce
‘Îzâr-ı tâbnâkun turma âl olmakda gitdükce

Yüzün şevkine bülbül âh u figân itmede ey gül
Ruhun yâdına güller pâ-y-mâl olmakda gitdükce

Zevâle yaklaşur ey mâh-ı nev-hûrşîd vardukça
Senün hüsn ü cemâlün bâ-kemâl olmakda gitdükce

Gidem gibi ‘adem iklimine hicr-i miyânunla
Ten-i fersûde zîrâ bir hayâl olmakda gitdükce

O yâr-ı bî-vefâ turmaz gider seyrâne gayr ile
Bu gayretle Halîmî bî-mecâl olmakda gitdükce

Kıtalar

2

İy cenâb-ı dâver-i kâzi'l-kuzât-ı ‘askerî
Lücce-i dânişverî sadr-ı sudûr-ı bî-‘adîl

Şâh-ı evreng-i ‘adâletsün kemâl-i fazl ile
Defter ü dîvânuna vâbeste her emr-i celîl

Hem-zebân oldı nefir-i hâme ki kûs-ı devât
Nevbetünle saldun âfâka ‘aceb sît-i cemîl

3

Haşr olunca yaşasa zevk u safâyla ne var
Her kim eylerse o mâhî leb-i deryâda kenâr

Kahveyi bâde-i nâb üzre idersen tercîh
Gelür ey dil görsen hâtır-ı sâkîye gubâr

Varup ayagina düşmek gerek ol meh-rûnun
Olmadı 'ışkıyla hâl-i Halîmî düşvâr

4

Nûr-ı 'ilm ile toludur her kelâm-ı kâlimi
Nitekim envâr-ı 'ilm ile dil-i ehl-i yakîn

Lafz-ı dürer-bârı tırâz-ı hâme-i mecd ü şeref
Noktalar ma'nâ yüzünden hâl-i bî-misl ü karîn

5

Sadef burcına âb olup güherbâr
Anasından togar ol dürr-i şehvâr

Çü devlet matla'ndan togdı ol mâh
Melekler didi gökden Bâreka'llâh

6

Ter idüp anı müşk-i huşk gibi
Sardılar bir harîre müşk gibi

Kesilüp nâfi âhû-yı Çin'in
Göbeği burdı nâfe-i miskînin

Kâmetini meh-i nev eyledi çîn
Ki ola mehdinde çenber-i zerrîn

7

Nûr-ı dîdemde benüm yokdur bi-hamdi'llâh remed
İrmesün pîrâmen-i hüsnine anun çeşm-i bed

Surha mâ'il olsa tan mîdur beyâzı çeşminün
Eyle halk itmiş anı Hâlık-ı Hayy u Samed

8

Mâh-ı tamâmun niçün olmuş hilâl
Serv-i revânun neden olmuş hayâl

Hayret ü endûhuna 'illet nedür
Fikret-i enbûhuna hikmet nedür

Ben sana kurbân olayım ey püser
Görme gam u cevr u cefâdan eser

9

Hâtem-i enbiyâ Resûlu'llâh
N'ola bend itse sînesine Hacer

Çünkü hâtemdür ol Nebîyy-i Kerîm
Hâtemün fassı taş olur ekser

10

Güneş kim nûr-ı a'zam pertevîdür
Dem-â-dem menzili dervîş evidür

Cihân muhtâc iken gün pertevine
Varır ‘âr eylemez dervîş evine

11

Ebadî aglamadı çarh-ı berîn
Gülmedi nice zamân rûy-ı zemîn

Nürsuz dîdeye döndi âbâr
Bâg u gülşen susuz oldu nâ-çâr

Teşne oldu suya sahan-ı gülşen
Dilini taşra çıkardı sûsen

Kerbelâ’da şehîd ikisi kamu
Hiç virilmez idi güllere su

Her salâ itmegini halk-ı cihân
Yalnız birdi kamer gibi nihân

Her biri nân yirine gam yirler
Elem-i cû’ ile öldük dirler

Hâlimiz haylî diger-gûn oldu
Gözyaşı derdiyle Ceyhûn oldu

Umarız senden eyâ server-i dîn
Cân u dilden idesün âh u enîn

Yaga yüzün suyuna âb-ı matar
Âb ile ola kazâ cümle vatar

12

Didiler ey şâh-ı kerem-güster
Bize lutf eyle gel kerem göster

Gonce-i gülşen-i risâletsün
Nahl-ı bâr-âver-i beşâletsün

Arş ü kürsi vü âsmân u zemîn
Yaratılmak senün için oldu Emîn

Killet-i âb-ı mireden nâşî
Döndü ‘ummâna gözümüz yaşı

Fakd-ı nakd-ı nisâb ile âh
Bitmez oldu yiriyle yire giyâh

Hâsılı killet-i zahire vü âb
Komadı mülkümüzde zerrece tâb

Nefs-i tâhirün göge agsun
Arzımız semtine matar yagsun

13

Ol seh kad-i lâle-hâd
Bâg urmadan taze rûy

Nâleden sâl-ı nâl olmuş
Meyveden gûyâ ki mûy

14

Ol ümmetin ki yetmiş iki dili söyledi câme
 Belâgatda kelâminun henüz olmaz zenân-ı dâni
 Hayât-ı câvidân buldı sözünden nice bîn merde
 Dâmından tâzelendi nahl-i huşkın berk u agsânı
 Nübüvvet ‘ilminün bâb u kitâbın eyledi tekmîl

Müfretler / Beyitler

15

Haşr olunca yaşasa ‘adûy-ı dîni tîg-i âb-dâr
 Katre-i eşk-i garîbân gibi oldu târmâr

16

Haşr olunca yaşasa zevk u sefây-ı-la ne var
 Her kim eylerse o mâhı leb-i deryâda güzâr

17

Hâlümü görmek için gelmege itdün ikrâr
 Gel gör imdi nice haz itdi efendi dil-i zâr

18

Aglamak gül-rûhları rengini nesrîn eylemiş
 Tâb-ı gam sîmîn tenün hüzn ile zerrîn eylemiş

19

Keff-i desti kabza-i hançerle el bir itdiler
 Çalışup cân hakkına katlümde tedbîr itdiler

20

Bilüp kadrin misâl-i dürr-i şehvâr
 El üstinde tutarlardı sadevâr

21

İdip bir noktanun remzinde ‘âciz bin suhan-dânı
 Elifden başladur mîm-i femün erbâb-ı ‘irfânı

22

Ne revâdur fuzalâ kala kıbâb altında
 Kim görüpdür ki ola bahr hebâb içre nihân

23

Hâlümü görmek için gelmege itdün ikrâr
 Gel gör imdi nice hazz itdi efendi dil-i zâr

24

Biricik söylemedi yâr niyâz itdüm çok
 Katı sengîn-dil imiş hak bu ki aslâ söz yok

25

Câm-ı mey-i nâbımız itdi şikest
 Meclisimiz basdı ayak nâ’ibi

26

Bâde nûş itsek diyü teklîf idince yâre ben
Görelüm didi gülüp nâz ile ol şîrîn-suhan

27

Kasdum cihânda bir gözi âhûyî sayddur
Fikr-i kemend-i kâkül ü zülfüne kayddur

28

Varup ayagina düşmek gerek ol meh-rûnun
Olmadı ıŖkıyla hâl-i Halîmî düşvâr

29

Ol nigârün rûyına bir kez nazar
ÂŖıkı yanında dünyâlar deger

30

Gerçi kim câm-ı Cem-i bâdede hâlet çokdur
Şerbet-i la'l-i lebün gibi letâfet yokdur

31

Câm-ı mey-i nâbı Ŗikest eyledi
Meclisümüz basdı ayak nâ'ibi

32

Hisâr almak durur ol burc-ı hüsnün vaslına irmek
'Acep hep böyle sengîn-dil mi olur sîm-bedenler hep

33

Biricik söylemedi yâr niyâz itdüm çok
Kati sengîn-dil imiş hak budur aslâ söz yok

34

Ol meh-i bî-mihre buluşmag-içün iver yürek
Dostlar anı bana bulup buluşdurmak gerek

35

Bâde-nûş itsen diyü teklîf itdüm yâre ben
Görelüm didi gülüp nâz ile ol şîrîn-dehen

36

Câm-ı mey-i nâbı Ŗikest eyledi
Meclisümüz basdı ayak nâ'ibi

37

Kasdum cihânda bir gözi âhûyî sayddur
Fikr-i kemend-i kâkül ü zülfi ne kayddur

38

Bâde-nûş eyle diyü teklîf itdüm yâre ben
Görelüm didi gülüp nâz ile ol şîrîn-suhan

39

Biricik söylemedi yâr niyâz itdüm çok
Kati sengîn-dil imiş hak budur aslâ söz yok

40

Ol nigârun rûyuna bir kez nazar
'Âşıkı yanında dünyâlar değer

41

Ârız olmuş 'izâruna humret
Var ise bâde dünyâlar değer

42

Sehâda Hâtem-i Tâî defterini tayy itdi
Vegâda Seyyid Gâzi hikâyetün Battâl

43

Âyînedür ki rûy-ı safâ gösterir müdâm
Sahn-ı harîm-i dil-keşi ferşende her rûhâm

44

Emerken dâyesinden 'adl u dâdı
Ana ilhâm kıldı Rabb-i Hâdî

45

Nâzenîna dahı sen tıfl iken Allâh bilür
Seni beslemege ne cânlar eritdi dâye

46

Seni mâh ile vezn itdüm terâzû-yı hayâlümde
Öbür yanı göge agdı ko ma'lûm oldu mikdârı

47

Gözin yumdı temâşâ-yı cihândan
Ferâgat buldı gavgâ-yı zamândan

48

Geldi zevk u surûd ile vecde
İtdi bu vaz'a şükr için secde

49

Aglamak gül rûhları rengini nesrîn eylemiş
Tâb-ı gam sîmîn-tenün hüzn ile zerrîn eylemiş

50

Nedendür ey meh-i âyîne ruhsâr
Ruhun jengâr-ı gam tutmuş kamer-vâr

51

Bir 'acep darü'ş-şifâdur kûy-ı yâr
Hasta varan mübtelâsı hûş gelür

52

Ol habîs ü le'îm ü ol 'âsî
Alacak oldu duhter-i 'Âs'ı

53

Hâsîd ü fâsîd ü kibr-keşe micmer-i beşer
Müsfîd u müzî-i nazar düşmen-i hayrî'l-beşer

54

Derûnumda hidâyet şem'i yandı
Sa'âdet çeşmi uyhudan uyandı

55

Güneş kem-nûr-ı a'zâm pertevîdür
Demâ-dem menzili dervîş evidür

56

Âfitâb-ı nusret oldu evc-i devletden bedîd
Kevkeb-i ikbâl-ı hasm oldu sa'âdetinden ba'id

57

Nebiler Hâtemî Tâî mı götürse sînede taşı
Olur hâtemlerün bir seng-i kıymet-dârdan kaşı

58

Gördi 'asker ki dehr bunı okur
Kankı taş katı ise başını ur

59

Cebhe-i hâlinde âsâr veled peydâ oldu
Özge Mecnûn u a'ceb divâne vü şeyda

60

Bir gül sîr-âbdur gül-berg-i ruhsârı anun
Sünbül pür-tâbdur zülf-i siyâh-kârı anun

61

Gulâm halka be-gûşem kapunda bu bende
Kapunda nice kulun var birisiyem ben de

62

Beyâbâni ferâg u pür-mehâfat
Bahr-ı gûşe derd-i deryâ-yı âfat

63

Açup bast eyledüm keff-i su'âli
Ricâ itdüm Cenâb'ından nevâli

64

Hevâ-i nefis ile zâr u zebnum
Giriftâr-ı kemend-i nefis-i dunûm

65

Halka çeşmî sayyâd-ı felek ideli dâm
Hüblarda seni tutdı gözüm ey kebk-i hırâm

66

Aldı devlet ber-karâr olmaz misâl-i dest-mâl
Eger magrûr olma dirâyeti ile câmdan örnek âl

67

Bir kûh-ı pür-şükûh-ı sebât ü karâr idi
Zeylinde âb-ı rahşa-ı eltâf akar idi

68

Vay ölürsün öldürürsün vay
Kalmadı bana cennet içre cây

60

Sîneden dest-i latîf ile çek
Sana kurbân olam ölünceye dek

70

Zahm-ı sîneden okun pârelerin alma
Tursun İlâhiyye sorsun hele bir pâre meded

71

Ten ‘udûv bed-endîş ki hadnun balâ
Delik delik ide mânend-i hâne-i zembûr

72

Yaranı yâra saklama göster
Keşf-i râz eyle kerem güster

73

Layık oldur çekesün destüni nâ-mahremden
Korkduğum derdün eger der u dîde-i gam- dîdeden

74

Kermet-i nâ-mütenâhi ni’met-i nâ-mahdûd
Hiç cûyinde ezindür zûd-i bî-kusûr

75

Kanâ’at gelmez insâna tuyulmaz hân ihsâna
Kerem gördükçe ey bâkî gedâlardan ricâ itmez

76

Minnet Hüdâ’ya hânım ol mâh kıldı menzil
Cânım yerine dahı şimdi oturdı ey dil

Mısralar

77

‘Amûd-ı subh-ı sa’âdet ‘imâd-ı hâne-i dîn

78

Müselmân ola ol Fir'avn hâşâ

79

Efendînün keremidür kulu iden küstâh

80

Ne müdâra meded var ne müdâra bilürüm

81

Beh bu kendü ayagı ile ele gelmiş şikâr için

82

Metâ'-ı himmete endâze olmaz

83

Gözlerüm kân akıtırsa n'ola firkât dimidür

84

Görünür yarası yok ehl-i derdün çâresi müşkil

85

Sandûka saldı hâzin-i devrân kehribini

Kaynakça

- Açıkgöz, Namık. *Tezkiretü's-Şu'arâ Riyâzî Muhammed Efendi (Metin-Dizin)* Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, 1982.
- Arslan, Hasan. "Abdurrahman Efendi", *Kahramanmaraş Ansiklopedisi 1* Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları, 2017, 18-19.
- Beyazıt, Yasemin. *Osmanlı İlimiye Mesleğinde İstihdam*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005, 136.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri* (Haz. M. A. Yekta Saraç), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınevi, 2016.
- Durmuş, Tuba Işın İsen. *II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebi Hamilik Geleneği* Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve SBE 2006.
- Hüseyin Ayyansarayî. *Hadîkatü'l-Cevâmî* (Haz. Ahmed Nezih Galitekin), İstanbul: İşaret Yayınları, 2001.
- İpekten, Haluk. "Atâ'î, Nev'î-zâde", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 4* İstanbul: TDV Yay., 1991, 40-42.
- İsen, Mustafa. "Tezkirelerin Işığında Divan Edebiyatına Bakışlar: Divan Şairlerinin Mesleki Konumları" *V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, İstanbul, 1985, 313.
- Kara, Mustafa. "Hüsâmeddin Bursevî", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 18* İstanbul: TDV Yay., 1998, 511-512.
- Kâtip Çelebi. *Keşfü'z-zunûn 2* (Terc. Rüştü Balcı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.
- Kınalızâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü's-Şu'arâ I-II*, (Haz. Aysun Sungurhan Eydurhan), Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., www.kulturturizm.gov.tr, 2009.

- Kurtuluş, Rıza. “Ahîzâde Abdülhalîm Efendi”, *Ahîlik Ansiklopedisi 2* Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2014, 234.
- Kurtuluş, Rıza. “Ahîzâde Yahya Efendi”, *Ahîlik Ansiklopedisi 1* Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2014, 238.
- Muhibbi Muhammed Emin. *Hülâsatü'l-Eser Fî A'yânî'l-karnî'l-Hâdî* Beyrut: Daru Sâdir, Trs.
- Müstakim-zâde Süleymân Sa'düddin Efendi. *Tuhfe-i Hattâtîn* İstanbul: Devlet Matbaası, 1928.
- Nev'î-zâde Atâ'î. *Hadâikü'l-hakâik fî Tekmileti's-şakâik* (Haz. Suat Donuk), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Özcan, Abdülkadir. “Ahîzâde Abdülhalîm Efendi”, *Üsküdarlı Meşhurlar Ansiklopedisi* İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yay., 2012, 33.
- Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî* (Haz. Mehmet İpşirli), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Sönmez, Faruk. *Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin Şevâhidü'n-nübüvve Tercümesi (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2021.
- Tüfekçioğlu, Muhammed Selman. “Ahîzâde Abdülhalîm Efendi'nin el-Fark Beyne'l-müddei ve'l-Müddea Aleyh Risalesinin Tahkik ve Tahlili”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2017.
- Uzun, Mustafa İsmet. “Ganîzâde Mehmed Nâdirî”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 13* İstanbul: TDV Yay., 1996, 355-356.
- Yılmaz, Okan Kadir. “Tahkîku Risâleti fî Mefhûmî'l-Muhalefete li- Ahîzâde Abdülhalîm Efendi” *İslam Araştırmaları Dergisi* 34 (2015), 53-134.
- Zavotçu, Gencay. *Rıza Tezkiresi (İnceleme-Metin* İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2009.

Summary

Divan literature is a literary tradition that existed from the late XIII century until the mid XIX century. Within six centuries of this literary tradition, Divan literature gave works under the powerful influence of Persian Literature; however, it also provided Turkish culture and aesthetic rules harmonizing with Islamic traditions. Divan literature enjoyed its peak success in parallel with the political achievements of Ottoman State in XVI century; and it reached a level to compete Persian literature. The fact that primarily Ottoman sultans and then the administrators paid great importance to art, science and literature affected the field of literature in a positive way. In addition to patronizing the poets and joining the poet recitation meetings, some of the Ottoman administrators themselves wrote poems and contributed to the formation of this literature.

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi, who lived in the second half of XVI century, when Divan literature approached to its zenith, is a poet emerging among the scholars. Ahîzâde Abdülhalîm Efendi was born in Istanbul in 963/1556. His original name is Abdülhalîm, his pseudonym is “Halîmî”. His tag is Abdülhalîm Halîmî b. Mehemed b. Nûrullâh b. Yûsuf. Abdülhalim Efendi comes from the family “Ahîzâde”, a well-known scholar family in Istanbul. The “Ahîzâde” affiliation in his name comes from this origin. His father is Ahîzâde Mehmed Efendi, who carried out the duties of mudarris, qadi and qadi-asker. Although his mother's name is not known for certain, it is known that his grandfather is sheikh al-Islam Sa'id Çelebî. Although the resources state that Ahîzâde Abdülhalîm Efendi has two brothers called Fazlullâh and Hüseyin, the only information about Fazlullâh (d. 991/1573-1574) is Ayvansarayî's saying that he is buried in Çukur Madrassa. The other brother of his is the first murdered Ottoman Sheikh al-

Islam Ahîzâde Hüseyin Efendi (d./1612), who has poems with pseudonym “Hüdâî”. Ahîzâde Abdülhalîm Efendi had two sons named as Ahîzâde Suzî Efendi (d./1627) and Ahîzâde Yahya Efendi (d.-1612). His sons also belong to the scholar class as the other members of his family. Ahîzâde Abdülhalîm Efendi lived during the reigns of Kânûnî Sultan Suleiman (d. 974/1566), Selim II (d. 982/1574), Murad III (d. 1003/1595) and Mehmed III (d. 1012/1603). Due to his father’s duty, he lived in Bursa, Edirne and Istanbul. After his father’s death, he also performed several duties in these towns. He is a scholar who produced a number of works besides his duties of qadi, qadi-asker and mudarris. Although Ahîzâde Abdülhalîm Efendi does not have his own divan, he wrote some of his poems with pseudonym “Halîmî” in all sources of the time, primarily in collection of biographies.

Ahîzâde Abdülhalîm Efendi is an Ottoman intellectual who lived in the second half of XVI century. Thanks to the family that he came from and the education he received, he conducted important duties at several departments of the state. Due to his scientific, administrative and artistic features, he had a significant place in Turkish literature; and brought up many students. Ahîzâde was interested in tafsir, fiqh, mysticism and literature, and gave works in these fields. In addition to his compilation works, he translated the Persian work of Molla Jami, Şevâhidü’n-nübüvve into Turkish. Besides his administrative and scholar identity, Ahîzâde Abdülhalîm Efendi is a poet who wrote poems. He is mentioned in all sources of time as a poet writing poems with pseudonym “Hâlîmî”. Setting out from the sources of the time and translation of Şevâhidü’n-nübüvve, it has been determined that he has poems including ghazel, stanza, single poem/couplet and verses. Although Ahîzâde wrote some of his poems in line with Divan literature, he preferred a plain language far from adornment. In addition to using the poems and symbols pertaining to divan poetry, he did not forget to use Turkish idioms and proverbs. With the help of this study, depending on the resources, it was tried to reveal the poems and poesy of Ahîzâde Abdülhalîm Efendi, whose no compiled divan or small divan is handy.